

Zofia Ratajczak

Od Redaktora

Chowanna 1, 5-7

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1998	R. XL (LI)	T. 1 (10)	s. 5—7
------------	--	---------------	---------------	--------------	--------

Od Redaktora

Kolejny tom „Chowanny” głównie poświęcono zagadnieniom psychologicznym. Jednym z najbardziej aktualnych zadań współczesnej psychologii jest zrozumienie zachowania się człowieka w warunkach zagrożenia. Zagrożeniem nazywamy prawdopodobieństwo pogorszenia się pod jakimkolwiek względem dotychczasowej sytuacji człowieka, a ponieważ na sytuację składają się określone wartości, do których człowiek dąży lub które pragnie utrzymać, i odpowiadające im możliwości działania, sytuacje zagrożenia powstają wówczas gdy grozi nam zarówno utrata czy ubytek określonej wartości, jak i pomniejszenie możliwości. Te ostatnie coraz częściej nazywa się zasobami, wśród których kompetencje uważane są za szczególny ich rodzaj. Kompetencje, które pozwalają zapobiegać powstawaniu zagrożeń, zwalczać je, chronić się przed nimi lub skutecznie izolować, nazywamy kompetencjami zaradczymi.

Zanim jednak człowiek w procesie uczenia się i socjalizacji, uczestnicząc w rozwiązywaniu trudnych problemów, poddany surowemu treningowi życia i zmagając się z trudnościami, stanie się istotą zaradną — mija nieraz wiele czasu, a w pamięci pozostają ślady zarówno sukcesów, jak i niepowodzeń, doświadczenia krzywd, poczucie rozżalenia, rozczarowania, czasem winy, a nierzadko wstydu. Człowiek bowiem może być ofiarą zagrożenia, jak i jego sprawcą, aktorem, ale i obserwatorem, czasem osobą przypadkową, częściej zajmującą ważną pozycję wśród różnych czynników prowadzących do sytuacji zagrożenia. Każda z tych ról i każdy z wymienionych aspektów sytuacji zagrażających prowokuje do stawiania odmiennych

pytań i stosowania odmiennych metod badań. Istnieją ponadto bardzo zróżnicowane podejścia teoretyczne pozwalające analizować zachowanie się człowieka w sytuacji zagrożenia — od poznawczych do humanistycznych.

Jednym z podstawowych kryteriów klasyfikacji sytuacji zagrożenia jest rodzaj wartości, które człowiek stracił lub może stracić w przyszłości, oraz wielkość tej straty. Ponieważ listy cennych wartości są długie i wciąż dalekie od wyczerpania, klasyfikacja sytuacji zagrożenia pozostaje zadaniem otwartym. Powszechnie uważa się, że do najważniejszych wartości, na których ludziom zależy, należą życie i zdrowie, dostęp do środków zaspokajających potrzeby bytowe, a także wartości społeczne, takie jak: pozycja społeczna, status, opinia społeczna, ale i miłość oraz przyjaźń, które otrzymujemy dzięki naszym związkom z innymi ludźmi. Wartością jest również własna osoba jako wynik procesu indywiduacji, nasze „ja” — zarówno osobiste, jak i „ja” społeczne.

Wartości te są realizowane w warunkach życia społecznego, w różnorodnych instytucjach formalnych i nieformalnych, trwałych oraz przypadkowych, gdzie uczestnictwo ma charakter chwilowy i nieraz jest kwestią przypadkowego znalezienia się w polu sytuacyjnym (np. wypadek drogowy, zbiegowisko uliczne, gwałtowna zmiana pogody). Do najważniejszych instytucji życia społecznego w naszych czasach należą niewątpliwie: szkoła, zakład pracy, instytucja służby zdrowia, a ze względu na całościową perspektywę życia człowieka — rodzina.

Wszystkie te instytucje i niemal wszystkie wspólnoty w obecnych czasach ulegają gwałtownym zmianom. Nadeszły czasy przełomu i wzrosła liczba sytuacji kryzysowych, narastających niepewności i dysharmonii między ludzkimi aspiracjami a możliwościami ich zaspokojenia. Mówi się o kryzysie szkoły, o dysfunkcjach systemu ochrony zdrowia, o patologii rodziny oraz zmianach na rynku pracy spowodowanych przebudową gospodarki. Charakter zmian technologicznych i cywilizacyjnych nieuchronnie prowadzi do dekompozycji struktury zatrudnienia, wymierania zawodów i specjalności, przede wszystkim zaś do likwidacji wielu miejsc pracy, czyli do podziału dorosłej części społeczeństwa zdolnego do pracy na pracujących i bezrobotnych.

Każdy z nas może stać się podmiotem wymienionych sytuacji trudnych, w których istnieje możliwość utraty jakiejś wartości: pracy, zawodu, pozycji społecznej, sytuacji zdrowotnej, dobrego samopoczucia, zwanego dobrostanem, nade wszystko ewentualność pogorszenia sytuacji materialnej. Bywa, że człowiek jest podmiotem wielu sytuacji trudnych jednocześnie, np. tracąc pracę, traci nie tylko źródło dochodów, ale i możliwości kontaktowania się z innymi, wsparcie ze strony przełożonych i kolegów, pogarsza się jego stan zdrowia, maleje jego pozycja w rodzinie, w dodatku obniża się jego samoocena. Pokazanie, w jaki sposób tworzą się owe powiązania oraz która wartość, gdy ulega zagrożeniu, „pociąga” za sobą lawinę dalszych niekorzystnych zdarzeń — jest zadaniem przyszłości.

W niniejszym tomie pragniemy zaprezentować wyniki naszych przemyśleń oraz badań na temat wybranych sytuacji zagrożenia. R. Stefańska-Klar prezentuje teoretyczne rozważania na temat związku między stymulacją wywołującą zagrożenie a wzorcami reagowania, zarówno o charakterze wyuczonym, jak i wrodzonym. Tematyka wspólnot, które stają się charakterystyczną częścią współczesnego pejzażu społecznego, a które budzą coraz większe zaniepokojenie, podjęta została przez E. Mandal. Mówi ona o zagrożeniach, jakie wiążą się z psychomanipulacją stosowaną przez przywódców sekt. Młodzież jest idealnym „narybkiem” sekt; otwarta, ale i spragniona uwagi ze strony innych, lubiąca uczestniczyć w rytuałach, łatwowierna i ufna zarazem pada często ofiarą początkowo dobrowolności, a następnie zniewolenia. M. Górnik-Durose prezentuje wyniki badań nad percepcją tzw. Wzoru Zachowania A, które jest charakterystyczne dla socjalizacji przebiegającej w okresie gwałtownych zmian cywilizacyjnych. R. Kulik proponuje analizę własnego modelu tzw. człowieka ekologicznego w sytuacji zagrożeń ekologicznych. A. Chudzicka prezentuje wyniki badań nad potrzebą afiliacji u bezrobotnych a udzielanym im wsparciem społecznym. B. Makselon przedstawia wyniki badań nad procesem atrybucji przyczyn utraty pracy i jego rolę w podejmowaniu określonych strategii zaradczych. K. Surowiec i M. Zajac zrelacjonowały wyniki badań eksploracyjnych nad antycypacją zagrożeń związanych z podejmowaniem w przyszłości roli zawodowej przez psychologów.

Dlaczego jest tyle agresji w szkole, maleje kompetencja interpersonalna zarówno nauczycieli, jak i uczniów, znika przyjemność obcowania w społeczności szkoły? O tym z kolei pisze D. Rode określając nie tylko rozmiary zjawiska, ale i jego charakter.

Załączone recenzje dotyczą monografii ściśle związanych z psychologiczną problematyką zagrożenia.

Zofia Ratajczak